

Doktori (PhD) értekezés tézisei

**A civil kezdeményezésű társadalmi innovációk
működési mechanizmusai és társadalmi
beágyazottsága Magyarországon**

Paczári Viktória

Témavezető: Dr. habil. Czibere Ibolya

DEBRECENI EGYETEM

Humán Tudományok Doktori Iskola

Szociológia és Társadalompolitika Doktori Program

Debrecen, 2022

I. Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

Az innovációk meghatározó jelentőséggel bírnak a gazdaság versenyképességének szempontjából. A megújulásra való képesség azonban nem csak a gazdaság szervezetivel kapcsolatban alapvető elvárás, hanem manapság már a társadalmat is érinti. Ennek oka részben a társadalmi-szociális jelenségek, problémák jelenlegi kezelésének hatástalansága, valamint az innovációktól várt fokozott hatékonyság. Kutatások bizonyítják a gazdasági és innovációs potenciál közötti összefüggést, azaz azok a területek, térségek, amelyek innovációkban gazdagabbak, magasabb gazdasági prosperitást mutatnak (Pongrácz-Nick 2017). Emellett különböző vizsgálatok rámutattak arra is, hogy az elmaradottabb, technológiai innovációkban szegény térségekben a gazdasági szempontjából kiváló kiegészítő fejlesztési lehetőséget nyújthatnak a társadalmi innovációk (Kocziszky et al. 2015 a).

A disszertációm elméleti fejezeteiben a társadalmi innováció fogalmának tisztázására, valamint a témához kapcsolódó szociológiai megközelítések, elméletek bemutatására vállalkoztam. Ennek első részében először az innováció klasszikus definícióját mutattam be, majd részletesen írtam a társadalmi innováció fogalmának kialakulásáról, valamint lehetséges megközelítési módjairól és jellemzőiről. Dolgozatomban a különböző megközelítéseket figyelembe véve társadalmi innovációként értelmezem azokat a kezdeményezéseket, amelyek valamilyen (termék, szolgáltatás, piac, folyamat) újdonságot tartalmaznak, és a társadalom javítását szolgáló céllal jönnek létre, a társadalom cselekvőképességének fokozásával. Fontos tulajdonságuk a hatékonyság, ugyanis korábbi módszereknél eredményesebben reagálnak a társadalmi szükségletekre. Ezt követően áttekintettem a társadalmi innováció tipizálási lehetőségeit, megjelenésének lehetséges területeit. A fogalom gyakorlati megközelítéseinek kapcsán bemutattam, hogy a társadalmi innováció hogyan függ össze a társadalmi vállalkozással, valamint milyen, hozzá kapcsolódó kockázatokat ismerünk. A társadalmi innováció gyakorlati alkalmazásához az intézményi beágyazottságáról is írtam, valamint a hozzá szorosan kapcsolódó civil társadalom egyes elméleti dimenzióiról írtam. A civil társadalom témájának bemutatását indokolja az is, hogy az interjúalanyaim majdnem mindegyike civil szférához kapcsolódó kezdeményezést képviselt. A társadalmi innovációk megjelenését és működését jelentősen befolyásolja az azt körülvevő környezet, ezért többféle aspektusból foglalkoztam ezzel a témakörrel. A társadalmi innovációk elméleti összefüggéseivel foglalkozó fejezetben az endogén növekedés elméletéről, a tanuló régióról, a hálózatosodásról, a városok és az innováció kapcsolatáról írtam. Az endogén növekedés elmélete szerint a fejlődést a materiális javak mellett befolyásolja a humán tőke, a társadalomban elfogadott értékek és tradíciók egyaránt (Kocziszky 2021). A szakirodalom szerint (Stimson et al 2011; Lengyel 2012; Bodnár 2020) a regionális fejlesztésekkel kapcsolatos vizsgálatok során az utóbbi években az exogén tényezők jelentősége háttérbe szorult, ezzel párhuzamosan pedig előtérbe kerültek az endogén tényezők fejlesztés sikerességét szabályozó hatásai. Szorosan összefügghetnek a közösségi tanulással is, hiszen mindkét esetben közösségi alapon nyugvó, többnyire alulról szerveződő tevékenységről beszélhetünk (Kozma 2018). A hálózatosodás lehetőséget

teremt a tapasztalatok, tudások közösségi szinten való felhasználására, megosztására. A hálózatokat jellemzően nem külső erők hozzák létre, hanem saját, belső érdekek és érdeklődések mentén alakulnak ki, belső motivációk vezérlik (Hámori – Szabó 2018).

II. Az alkalmazott módszerek vázolósa

A vizsgálat során alapvetően arra kerestem a választ, hogy milyen működési mechanizmusok jellemzik napjaink magyarországi társadalmi innovációs kezdeményezéseit, ezáltal hogyan egészítik ki az állam társadalom jólétéért végzett tevékenységét.

A kutatás fő célja feltárni azokat az összefüggéseket, amelyek meghatározzák a társadalmi innovációk létrejöttét és működését Magyarországon. Kutatásunkban kíváncsiak voltunk arra, hogy milyen segítő és akadályozó tényezők befolyásolják a társadalmi innovációk keletkezését és elterjedését? Arra is kerestük a választ, hogy a vizsgált társadalmi innovációk képviselői hogyan ítélik meg a társadalmi környezetet. Emellett a vizsgált kezdeményezések működési mechanizmusaira, az innovátorok/társadalmi innovációt képviselők által érzékelt lehetőségek és nehézségek megismerésére helyeztük a hangsúlyt. Benedek és munkatársai (2015) tipológiája az innovációkat céljuk, szintjük, az innovátor státusza, a kezdeményezés finanszírozása, időbelisége és típusa szerint csoportosítja. Ennek mentén kíváncsiak voltunk arra, hogy az általunk vizsgált társadalmi innovációk milyen szervezeti keretek között valósulnak meg, milyen finanszírozási lehetőségeik vannak, miben látják a fenntarthatóság kulcsát. Ezen belül megvizsgáltuk a lehetséges motivációkat, az önkéntesekkel és a közösséggel való viszonyukat, valamint a tanulás, fejlődés szerepét is. Mindezek tükrében kíváncsiak voltunk arra is, hogy a vizsgált társadalmi innovációk hogyan látják saját és környezetük jövőjét, milyen kilátásokra számíthat egy napjainkban innovációt indító kezdeményezés.

A mintavétel módszertana, a kutatás célcsoportja

A téma viszonylagos ismeretlensége feltáró kutatási módszer választását indokolta, kvalitatív eszközökkel dolgoztunk. A kutatás során félig strukturált interjúkat készítettünk. Ez a módszer lehetőséget adott arra, hogy az esetlegesen felmerülő, új témaköröket is feltárjuk és olyan részleteket is megismerhessünk, amikre nem számítottunk. Az interjúkat diktafonnal rögzítettük és szó szerinti átiratot is készítettünk róluk.

A kutatás során összesen 40 interjút készítettünk, ebből 38-at társadalmi innovációt képviselő személyekkel (akiknek egy része ötletgazda, alapító volt, egy kisebb részük pedig a szervezet egyéb pozíciójú – jellemzően kommunikációs vagy vezető -tagja), kettőt pedig szakértőkkel, akik társadalmi innovációk vagy vállalkozások inkubációjával foglalkozó

szervezetet képviseltek. Az interjúk felvétele 2019. január-március között zajlott, a távolság miatt javarészt online felületen vagy telefonon zajlott, a hosszúságuk 60-90 perc között volt.

Az interjúalanyok mindegyike magasan képzett (többségük felsőfokú végzettségű) volt, így a kérdések feltétele nem jelentett különösebb problémát, hiszen ismerték a kapcsolódó kifejezéseket. Az innovációk között akadtak olyanok, amelyeket kifejezetten nagy médiaérdeklődés övezett, ez többnyire egy aktuális elnyert díjjal hozható összefüggésbe. Róluk általánosságban elmondható, hogy pozitívabban értékelték a helyzetüket, ami nem meglepő, hiszen a szervezetük ebből fakadóan jellemzően felfelé ívelő szakaszban volt.

A kutatás során a hazai társadalmi innovációs szféra meghatározó aktorait kerestem meg. A társadalmi innovációk köre igen széles, a határai nagyon nehezen lehatárolhatóak. Ennek egy oka a széles körben elfogadott, egységes definíció hiánya. Mivel nincsenek általános, objektív jellemzők, amelyek mentén egyértelműen el lehetne különíteni a társadalmi innovációkat az egyszerű, civil kezdeményezésektől, a vizsgálat során olyan, szakmailag elismert szervezeteket hívtuk segítségül, melyek fő profiljuk szerint társadalmi innovációkkal foglalkoznak, és saját szempontrendszerük alapján képesek elkülöníteni őket egymástól.

III. Az eredmények tézisszerű felsorolása

1. A társadalmi innováció definíciós nehézségei

A társadalmi innovációk fogalmi meghatározásainak sokféle aspektusa ismert. Ugyan Nicholls (2010) szerint egyelőre nincs olyan széles körben elfogadott értelmezésmód, amely általánosan alkalmazható lenne a társadalmi innovációkra, sokféle megközelítés ismert.

A definíció vizsgálata során az első jellemzőként az újszerűséget mutattuk be, amely a The Young Foundation (2012) Everett M. Rogers (1995) és Havas (2020). megközelítéseinek középpontjában áll. A kutatásban feltárt fogalmi megközelítések között minden esetben megjelent az innováció, az újítás, így az eredmények összhangban vannak a szakirodalom ezen hangsúlyos elemével. Az újítás mértéke és típusa azonban sokféle lehet, így annak értelmezése is. Az adott tevékenység újszerűségét jelentősen befolyásolja az, hogy az adott kezdeményezés hol, milyen célcsoport segítségét, milyen eszközökkel szolgálja. Az innováció mértéke is különböző lehet – mintánkban vannak olyan szervezetek, amelyek már máshol alkalmazott modellt adaptáltak az általuk választott célcsoport sajátosságaira, és olyan is, amelyek egy teljesen új, máshol még nem alkalmazott (vagy nem ismert) módszert dolgoztak ki.

Ehhez kapcsolódóan jelenik meg egy újfajta definíciós elem, az adaptálhatóság. Az interjúk alapján egy olyan megközelítésmódot is találtunk, amiben fontos hangsúlyt helyeznek a megkérdezettek arra, hogy a létrehozott innováció adaptálható legyen más közegekben is.

A szakirodalomban hasonlóan nagy hangsúlyt kap a társadalmi innováció társadalmi célja is, az, hogy az adott kezdeményezés mindenképp valamilyen társadalmi igényre reflektálva jöjjön létre, egy célcsoport szükségleteinek kielégítését célozza meg (The Young Foundation 2012, BEPA 2010, OECD 2004). A társadalmi cél, mint fogalmi elem a vizsgálatunk interjúalanyainak körében is minden esetben megjelent. A megkérdezettek közül mindenki hangsúlyozta a kezdeményezés társadalmi aspektusának fontosságát. A vizsgált innovációk mindegyike valamilyen társadalmi problémára reagál, ezek a problémák azonban eltérők lehetnek.

A kutatás eredményei összhangban vannak a szakirodalom által megfogalmazottakkal (Nicholls – Ziegler 2017, Nussbaum 2000) - nagy hangsúlyt helyeznek a társadalmi innovációs kezdeményezés közösségi aspektusára, a célcsoport megvalósításba való bevonásának lehetőségére. A társadalmi innovációt egyfajta közösségi cselekvésként értelmezik, aminek megvalósításában döntő jelentőséggel bír az önkéntesek, az érintettek, és más érdekcsoportok bevonása.

Szegedi (et al 2015.) és Ilyash (2013) szerint a társadalmi innováció nem működhet gazdasági szemlélet nélkül, enélkül a kezdeményezés nem lehet fenntartható és fejlődőképes. Kutatásunk definíció értelmezéssel foglalkozó blokkjában ez a megközelítésmód is megjelent, fontos lehet a profittermelő tevékenység kialakítása a hosszútávú fenntarthatóság érdekében, éppen ezért saját stratégiájuk megalkotása során is prioritásként kezelik ezt. A gazdasági szemlélet alatt összességében olyan, vállalkozásvezetéshez kapcsolódó tudást értünk, ami lehetővé teszi azt, hogy egy társadalmi célokat szolgáló (közösségi érdekeket egyéni érdekek elé helyező) kezdeményezés gazdasági tevékenységet folytasson.

A társadalmi innováció megközelítései között jelennek meg olyan említett tulajdonságok, amelyek túlmutatnak a szokványos társadalmi innovációs megközelítéseken. Ilyen a kreativitás, amit az interjúk egy részében a társadalmi innováció definíciójához kapcsoltak. További, hagyományostól eltérő megközelítés az, mely szerint a társadalmi innováció a már meglévő és működő civil szervezet alaptevékenységének kiegészítésére szolgál. A definíció a saját szervezet tevékenységén keresztül is megközelíthető, tehát a társadalmi innováció fogalmának jellemzőit a saját szervezet egyéni tulajdonságait felhasználva alkotják meg ebben az esetben.

Összességében megállapíthatjuk, hogy a szakirodalom hangsúlyos elemei (innovativitás, társadalmi célok, közösség cselekvőképessége, vállalkozói szemlélet) megjelennek az interjúalanyok fogalomértelmezésében is. Ez az értelmezés kiegészül néhány nem szokványos elemmel, melyek a saját tevékenységhez szorosan kapcsolódó értelemezést reprezentálják.

2.A vizsgált társadalmi innovációk jellemzői

A társadalmi innovációkat különböző szempontok szerint vizsgáltuk. A kutatás során a Benedek és munkatársai (2015) által készített típusalkotási rendszerből indultunk ki, amely a társadalmi innovációkat céljuk, szintjük, finanszírozásuk, időbeliségül, típusuk és a hozzájuk kapcsolódó innovátorok alapján sorolja csoportokba.

Az innováció célja Benedek és szerzőtársai (2015) szerint alapvetően négyféle lehet: életminőség és foglalkoztatottság növelés, közbiztonság javítás és önbecsülés fokozása. Az általunk vizsgált társadalmi innovációk az első két csoportba sorolhatóak, azonban fontos hangsúlyozni azt is, hogy a célok multiplikálódhatnak – a kezdeményezések egy része amellet, hogy az életminőség vagy a foglalkoztatottság növekedését tűzi ki célul a célcsoport tagjainak önbecsülését is fokozhatja. A kezdeményezések célcsoportjait az alábbi kategóriákba soroltuk:

- hajléktalanok
- romák
- fogyatékkal élők
- szegénységben/mélyszegénységben élők
- gyerekek
- egészségügyi problémával küzdő / hátrányos helyzetű gyerekek
- kultúrafogyasztó felnőttek/gyerekek

Benedek és szerzőtársai (2015) társadalmi innováció típusait csoportosító rendszere a klasszikus, Schumpeter-i (1980) tipizálási módszert követve megkülönböztet termék, technológiai, szolgáltatás, szervezet és intézményrendszer kategóriákat. Az általunk vizsgált társadalmi innovációk mindegyike valamilyen szolgáltatást nyújt, közülük öt kezdeményezés kiegészül valamilyen fizikai termékkel is.

Társadalmi innováció alapvetően mindhárom szektorban létrejöhet (Caulier-Grice et al 2012), az általunk megkérdezett innovációk döntő többsége viszont a civil szektorhoz kapcsolódik, csupán három gazdasági szférához kötődő kezdeményezést találtunk köztük. A civil kapcsolódású innovációk egy része meglévő civil szervezetének profilját bővítette egy innovációval, egy másik része viszont abszolút alulról jövő kezdeményezésként vált a civil szféra intézményes tagjává.

A vizsgált társadalmi innovációk létrejöttének motivációit három csoportba osztottuk. A kezdeményezések egy részét egy társadalmi probléma láthatóvá válása hívta életre. Egy másik csoportjuk személyes érintettség révén bontakozott ki, a megvalósító(k) személyesen is érintettek voltak egy-egy társadalmi probléma kapcsán, és ez tette számukra láthatóvá a kielégítetlen társadalmi szükségletet. A harmadik csoportot a cselekvők közösségeként neveztük el. Ide olyan

innovációkat sorolunk, amik egy már működő, aktív csoport fejlődését szolgálják, az újfajta szükségletkielégítési módszer az addigi profilt bővíti egy új tevékenységgel.

Az általunk vizsgált kezdeményezések mindegyike rendelkezik valamilyen szervezeti háttérrel, habár a kezdetekkor (az ötlet megjelenésének időszakában) még nem mindegyiknek voltak hivatalos keretei. A szervezeti keretek vizsgálata során felfedezhető a magyarországi társadalmi innovációk egy (véltetően) jellegzetes problémája: a megfelelő szervezeti forma hiánya. A társadalmi innováció ideális esetben rendelkezik valamilyen fenntarthatóságot szolgáló, profittermelő tevékenységgel, azonban a profitot a gazdasági társaságokkal ellentétben visszaforgatja a szervezet működésébe, a fejlődés érdekében. A hagyományos civil szervezeti formák erre nem adnak lehetőséget, míg a hagyományos vállalkozási formák a kezdeményezés civilitáshoz kapcsolódó lehetőségeit akadályozzák. Az általunk vizsgált innovációk többsége valamilyen klasszikus civil szervezeti formában (egyesület, alapítvány) működik, a profittermelési tevékenység ellátásához pedig egy alszervezetet hoz létre, ami jellemzően szociális szövetkezet vagy nonprofit kft.

A társadalmi innovációk gazdasági szférához való kapcsolódása sokrétű. Amellett, hogy maga a kezdeményezés létrejöhet a gazdasági szektorban is, fontos, hogy a működés során alkalmazzák az üzleti logika alapjait kiváltképp akkor, ha profitorientált tevékenységet végeznek (Nicholls – Ziegler 2017). Kutatásunk interjúalanyai is megerősítették ezt a feltevést, az interjúalanyok egy része kiemelte, hogy a társadalmi innováció piaci szemlélettel működtethető hatékonyan. Ennek alkalmazása a vizsgált szervezetek egy részénél felismerhető, míg másokra nem jellemző. Kutatásunkban kétfajta, meghatározó szemléletmódot különböztettünk meg, melyek a társadalmi innovációs kezdeményezések képviselőinek attitűdjeit jellemzik: a civil és az üzleti/gazdasági/piaci szemléletet. Civil típusú szemléletet alkalmazó társadalmi innovációnak tekintjük azokat a kezdeményezéseket, amelyek fókuszában elsődlegesen az adott társadalmi probléma és annak megoldási lehetőségei állnak, viszont kevésbé gondolkodnak profittermelésre alkalmas gazdasági tevékenység kialakításában. Ezzel szemben piaci típusú szemléletűek azok a kezdeményezések, amelyek a gazdasági tevékenység kialakítására a társadalmi probléma megoldásához szükséges eszközként tekintenek. Ők jellemzően rendelkeznek valamilyen, piaci szférához való kötődéssel, ami lehet egy innovátor vagy dolgozó szektorban szerzett tapasztalata, vagy egy cég által biztosított támogatás (materiális vagy immateriális).

A társadalmi innovációk finanszírozása Benedek és szerzőtársai (2015) típusrendszere alapján EU-s forrásokból, állami alapokból vagy önfinanszírozásból történhet. Kutatásunkban ehhez képet, ezzel részben átfedésben háromféle forrásteremtési eszközt ismertünk meg. Ezek közül a társadalmi innovációk szempontjából legjelentősebbnek az adományok tekinthetők. Az

interjúk alapján a magyarországi adományozási kultúra egyelőre fejletlen és kialakulás alatt áll, azonban hosszú távon megfelelő stratégiai kapcsolatok kialakítását követően stabil és megbízható bevételi forrást jelenthet a szervezetek számára. Ez a fajta stratégia inkább a piaci szemléletű innovációkra jellemző, míg a civil szemléletűek alkalmi támogatásként ismerik és értékelik az adományokat. Szintén meghatározó bevételi forrásként tekinthetünk a pályázati lehetőségekre, amiktől az innovációk többsége függetlenedni szeretne. Habár a legtöbb szervezetnek van vagy volt futó pályázata korábban, a pályázati rendszert kiszámíthatatlan és kedvezőtlennek ítélik, így a legtöbben hosszú távon szeretnék másfajta bevételi forrást találni maguknak. A harmadik, sokat említett forrásként az inkubátorprogramok és társadalmi innovációs díjak által nyújtott támogatás volt. Ezekkel kapcsolatban azonban nem az anyagi támogatásra helyezték a hangsúlyt az interjúalanyok, hanem programmal járó szakmai mentorálásra, ami olyan új készségeket és képességeket adott a társadalmi innovációt működtetők számára, amivel addig nem rendelkeztek és vélhetően nehezen tudnának szert tenni rá más forrásból.

3. A társadalmi innovációk működési mechanizmusai

A társadalmi innovációk munkakultúrájának vizsgálata sokszínű képet mutat. Egyes szervezetek a demokratikus működés fontosságát hangsúlyozzák, amelyben minden tag számára transzparensten láthatóak az aktuális folyamatok, míg néhány szervezet még hagyományos, hierarchikus rendszerbe szerveződve végzi tevékenységét. Ez utóbbi kutatásunk alapján ritkább és jellemzően a civil szemléletet alkalmazó innovációkat jellemzi. A megfelelő munkakultúra kihívást jelenthet a szervezetek számára, hisz az operatív, vezetői feladatokat ellátó munkatársak mellett az önkéntesek csapatával és a célcsoport tagjaival is ki kell alakítani egy jól működő struktúrát és a különböző csoportok más-más szocializációs környezetből érkezve másfajta munkakultúrában tudnak hatékonyan dolgozni. Ennek megoldása jellemzően a különböző csoportok elkülönítése, illetve a velük való, eltérő, személyre szabott munkakultúra kialakítása. A társadalmi innovációk munkakultúrájával kapcsolatban fontos, kutatás alapján tapasztalt információ a nagyon szűk létszámú (jellemzően 1-3 fős) vezetői kör sokrétű feladatköre. A többnyire forráshiánnyal küzdő kezdeményezések általában nem tudnak annyi, különböző szaktudással rendelkező embert felvenni, amennyire az ideális működéshez szükség lenne, ezért a vezető(k) több, különböző pozíciókhoz kapcsolódó feladatokat is ellátnak. A társadalmi innovációk szempontjából nagyon fontos jelentőséggel bírnak az önkéntesek, mint potenciális humán erőforrás-bázis. Az általunk vizsgált, legtöbb kezdeményezés foglalkozik önkéntesek fogadásával.

A tapasztalati tanulás eredményes és fontos eszköze lehet a regionális fejlődésnek (Vercseg

id. Nárai – Reisinger 2016). Az innovációs folyamat egyfajta tanulási folyamatként is értelmezhető, aminek nyomán a helyi közösség a megvalósítás során tapasztaltakból, valamint a közösség tudásbankjából táplálkozva gazdagítja tudását (Havas 2014, Kocziszky 2021). Kutatásunk eredményei arra mutatnak rá, hogy a társadalmi innovációt létrehozók jellemzően nem rendelkeznek a szükséges, megfelelő tudással a kezdeményezés elindításakor. A megvalósítók, ötletgazdák olyan képességekre tehetnek szert, amelynek alkalmazására korábban nem volt szükségük – ebben a folyamatban nagy segítséget jelenthet egy szakmai támogatást nyújtó inkubátorprogram vagy egy kapcsolódó szaktudással rendelkező partnerszervezet. Emellett fontos kiemelni az innováció folyamat által célcsoportnak nyújtott tanulási folyamat jelentőségét is. A célcsoport tagjai általában valamilyen szempontból hátrányos helyzetben vannak, ami általában kihat munkaerő-piaci státuszukra is. Az innovációs folyamat segítséget nyújthat a munkaerő-piaci integrációjukban, hiszen szaktudás mellett munkakultúrához, munkavégzéshez kapcsolódó soft skillre is szert tehetnek, kapcsolatokat építhetnek. Ez végeredményben az innováció sikerességét, a célcsoport és a megvalósítók készségeinek fejlődését is eredményezheti. Ennek felismerése révén több interjúban kiemelték a tudásátadás fontosságát, mind szervezeten belül, mint szervezetek között.

Kozma (2018) szerint a kommunikációnak és a marketingnek meghatározó szerepe van a társadalmi innovációk sikerességének szempontjából. A hatékony kommunikáció elősegítheti az együttműködések kialakítását, míg annak hiánya gátolhatja azt és végeredményben a projekt sikertelenségéhez vezethet. Ezt a kutatásunk eredményei is igazolják. A megkérdezett innovátorok/innovációt képviselő kulcsszereplők szerint napjainkban elengedhetetlen a megfelelő külső és belső kommunikációs stratégiák kialakítása. Ez nem csupán a célcsoporttal és az önkéntesekkel való együttműködést szolgálja, a transzparens kommunikáció sokat segíthet a megfelelő támogatók, adományozók megtalálásának szempontjából is.

Kutatásunkban kíváncsiak voltunk arra is, hogy az innovátori szerephez milyen egyéni tulajdonságok kapcsolódnak az interjúalanyok szubjektív megítélése alapján. Három fontos tulajdonság-csoportot különítettünk el. Eszerint az innováció kulcsszereplője jellemzően problémaérzékeny, empatikus egyén, aki képes meglátni a körülötte felmerülő társadalmi igényeket és problémákat. Kockázatvállaló cselekvő, hiszen a társadalmi innováció bizonytalanságait vállalva képes szerepet vállalni a megvalósításban. Mindemellett proaktív, vezetői és vállalkozói képességekkel rendelkező egyén, aki felelősségvállalásra és koordinálásra egyaránt képes. Motivációik vizsgálata során szintén három motivációs elemet érzékeltünk: a problémákra való reflektálás képességét és igényét, a civil kurázsinak elnevezett civil szerepvállalást, valamint a problémához való személyes kapcsolódást, érintettséget.

4.A társadalmi innovációk keletkezését és terjedését gátló környezeti tényezők

A társadalmi innovációs kezdeményezések kialakulásának és fejlődésének szempontjából döntő jelentőségű lehet az azt körülvevő környezet (Csikszentmihályi 1997, Szilágyi 2006). A befogadó, támogató, nyitott közeg kedvez a kreativitás és az innováció kibontakozásának, míg a zárt, elutasító környezet gátolja a kialakulásukat.

Kutatásunk alapján két típusú megítéléssel találkoztunk. A társadalmi környezetről pozitívan vélekedők csoportja kisebb, mint a negatívan vélekedőké. Előbbiek társadalmi innovációs kezdeményezése az interjúkészítés időszakában felfelé ívelő tendenciát mutatott, így a fókusz elsősorban saját, belső működésükre helyezték, ami pozitív attitűdöt eredményezett. Jóval nagyobb volt a társadalmi-politikai környezetről negatívan vélekedők aránya, akik attitűdjüket az általuk társadalom részéről tapasztalt zártsággal, civilellenességgel, távolságtartással és finanszírozási nehézségekkel magyarázták. A társadalom újdonságokkal szembeni zárkózottsága az általunk megkérdezett interjúalanyok számára érzékelhető, ami alátámasztja Ságvári és Dessewffy (2006) nemzetközi összehasonlító elemzésének eredményeit, miszerint a magyar társadalom kiemelkedően intoleráns az újdonságokkal szemben. Az interjúalanyok része a politikai elutasítottságot, a támogatás hiányát érezte, ami jelentősen megnehezítette a tevékenység fenntartását – több esetben már az interjú időpontjában valószínű volt, hogy nem fog sikerülni. Ezek olyan szereplők, akik elmondásuk alapján valami miatt nem élvezték a politikai szféra elfogadását.

Az innovációk esetében fontos lenne az együttműködések kialakítása, ez az igény az interjúalanyok részéről is megfogalmazódik. A megkérdezett innovátorok/képviselők többsége nyitott lenne a közös gondolkodás elindítására, a tapasztalatok megosztására, azonban erre a kutatás időpontjáig nem láttak szervezett törekvést. Egyéni, informális kapcsolatok kialakítása előfordul a társadalmi innovációs ökoszisztémában, de nincs olyan, sokakat megszólító, közös célok kialakítását szolgáló szervezet vagy csoport, ami segíthetné a szereplők közötti együttműködések kialakítását.

5.A társadalmi innovációk jövője

A társadalmi innovációt körülvevő környezet megítélésének kettősége a jövőképek vizsgálata során is megjelenik. Azok a – jellemzően piaci szemléletű – válaszadók, akik saját társadalmi-politikai környezetükről pozitívan vélekedtek, bizakodóan tekintettek a jövőbe. Az aktuális helyzetet inkább negatívan értékelő – piaci és civil szemléletű kezdeményezések egyaránt – társadalmi innovációt képviselők a jövőképüket is kedvezőtlennek látták. Találkoztunk azonban

olyan, jövőbetekintő megközelítésekkel is, melyek az aktuális negatív környezeti tényezők érzékelésének ellenére optimistán látják a jövőt. Ennek alapja az a gondolat, mely szerint a nehéz helyzet kényszerhelyzetet szülhet és lehetőséget adhat új megoldási stratégiák kidolgozására, együttműködések kialakítására, így a kedvezőtlen helyzet végeredményben megteremtheti az innovációbarát ökoszisztéma kialakulását.

Összegzés

Dolgozatomban a társadalmi innováció elméleti háttérének áttekintésére, a hozzá kapcsolódó, legfontosabb megközelítési lehetőségek ismertetésére és saját kutatási eredményeink bemutatására tettem kísérletet.

A kutatás eredményei alapján arra következtethetünk, hogy a magyarországi társadalmi innovációs ökoszisztéma elindult a fejlődés és bővülés útján, hiszen egyre több innovatív kezdeményezés jelenik meg. A társadalmi innovációs ökoszisztéma ezzel arányosan bővül, azonban a szereplők közötti kapcsolatok és együttműködések kialakítása várat magára.

A vizsgált kezdeményezések jellemzően a civil szektorhoz köthetőek – legtöbbjük már meglévő civil szervezet keretein belül alakul ki, vagy alulról jövő informális civil kezdeményezésként vált hivatalos civil szervezetté. Ugyan ettől függetlenül az állami és a piaci szektor is rendelkezhet ilyen kezdeményezésekkel, megállapítható, hogy a civil szférának domináns szerepe van a társadalmi innovációk szempontjából, a szektor helyzetének jövőbeni alakulása meghatározhatja a társadalmi innovációk későbbi helyzetét is. A kutatásban résztvevő interjúalanyok többsége negatívan véleményt formált a társadalmi-politikai környezet aktuális állapotáról. A kutatás idején (2019) érzékelt szabályozási környezetet nem megfelelőnek az állam és az önkormányzatok társadalmi innovációkhoz való hozzáállását kifejezetten kedvezőtlennek, a társadalmi közeget pedig sok esetben zártnak, újdonságokkal szemben bizalmatlannak ítélték meg. A szakirodalom tanulságai alapján viszont kiemelkedő fontosságú az innovációbarát környezet szerepe az újjító tevékenységek kialakulásának szempontjából, így vélhetően ezen a területen történő változás, nagyobb fokú támogatottság (mind mentális, mind anyagi értelemben) pozitív hatást gyakorolhatna, elősegíthetné a kezdeményezések felszínre törését.

Irodalom

Benedek J. - Kocziszky Gy. - Veresné Somosi M. - Balaton K. (2015): Regionális társadalmi innováció generálása szakértői rendszer segítségével. In.: *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek XII. évf. 2015/2.* 4-22.

BEPA (2010): *Empowering people, driving change: Social innovation in the European Union.* file:///Users/paczariviktoria/Downloads/doc1_17731_35611801.pdf Utolsó letöltés: 2022. 01. 23.

Bodnár G. (2021): Az endogén fejlődés tényezőinek vizsgálata rurális térségekben. <https://eco.u-szeged.hu/download.php?docID=111217> Utolsó letöltés: 2021. 03. 04.

Caulier-Grice - J. Davies - A. Patrick - R. Norman W. (2012): *Defining Social Innovation.* A deliverable of the project: "The theoretical, empirical and policy foundations for building social innovation in Europe" (TEPSIE), European Commission – 7th Framework Programme, Brussels: European Commission, DG

Csikszentmihályi M. (1997): *Kreativitás.* Akadémiai Kiadó, Budapest.

Hámori B. – Szabó K. (2018): *Innováció és hálózat.* Kézirat.

Havas A. (2014): Recent economic theorising on innovation: Lessons for analysing social innovation. *CRESSI Working Paper*

Havas A.: (2020): A multi-channel interactive learning model of social innovation. *CRESSI Working Paper.* <http://real.mtak.hu/109200/1/CERSIEWP202024-1.pdf> Utolsó letöltés: 2021. 04. 06.

Ilyash Gy. (2013): Társadalmi innováció, társadalmi vállalkozás, és designgondolkodás. *Magyar Tudomány* 2013/8. 1002-1005.

Kocziszky Gy. (2021): A társadalmi innovációk helye és szerepe az innovációelméleti és módszertani kutatásokban. In.: Sikos T. T. (2021): *Társadalmi innováció – társadalmi jólét.* Ludovika Kiadó, Budapest.

Kocziszky, Gy. – Benedek J. - Veresné, Somosi M.(2015a): Új innovációs paradigma? Regionális társadalmi innovációs potenciál javításának lehetősége szakértői rendszer segítségével, lehetőségek és korlátok. In: *Veresné, Somosi Mariann; Lipták, Katalin (szerk.): „Mérleg és Kihívások” IX. Nemzetközi Tudományos Konferencia = „Balance and Challenges” IX. International Scientific Conference: A Gazdaságtudományi Kar megalapításának 25. évfordulója alkalmából: Konferencia Kiadvány.* 247-254.

Kozma T. (2018): *Tanuló közösségek és társadalmi innováció.* Kézirat.

Lengyel I. (2012): Regionális növekedés, fejlődés, területi tőke és versenyképesség. In: Bajmócy Z. – Lengyel I. – Málóvics Gy. (szerk): *Regionális innovációs képesség, versenyképesség és fenntarthatóság.* JATEPress. Szeged. 151–174.

Nárai M. – Reisinger A. (2016): *Társadalmi felelősségvállalás és részvétel.* Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest.

Nicholls A. - Ziegler R. (2017): An Extended Social Grid Model for the Study of Marginalization Processes and Social Innovation. *CRESSI Working Papers* No. 2/2015 (revised 4/2017)

Nicholls, A. (2010), 'The Legitimacy of Social Entrepreneurship: Reflexive Isomorphism in a PreParadigmatic Field', *Entrepreneurship Theory and Practice*, 34.4, pp. 611-633

Nussbaum, M. (2000): *Women and Human Development: The Capabilities Approach.* Cambridge: Cambridge University Press.

OECD (2004): "A capacity building seminar for policy-makers and practitioners. <http://www.oecd.org/cfe/leed/cei-leedlocaldevelopmentnetworkofadvisors.htm> Utolsó letöltés: 2018. 05.

Pongrácz F. Nick G. A. (2017): Innováció – a fenntartható növekedés kulcsa Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, 64 (7-8). pp. 723-737

Rogers, E. M. (1995): *Diffusion of Innovations*, Free Press, New York

Ságvári B. – Dessewffy T.(2006): *A kreatív gazdaságról – Európa és Magyarország a kreatív korban*. Demos Magyarország, Budapest.

Schumpeter J. A. (1980): *A gazdasági fejlődés elmélete: vizsgálódás a vállalkozói profitról, a tőkéről, a hitelről, a kamatról és a konjunktúraciklusról*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.

Stimson, R. – Stough, R. R. – Nijkamp, P. (2011): Endogenous regional development. In: Stimson, R. – Stough, R. R. – Nijkamp, P. (eds.): *Endogenous Regional Development. Perspectives, Measurement and Empirical Investigation*. Edward Elgar. Cheltenham, Northampton. 1–19.

Szegedi K.–Fülöp Gy.–Bereczk Á. (2015): Fogalmi meghatározások, modellek és példák a vállalati társadalmi felelősség és a társadalmi innováció hazai és nemzetközi irodalmából. In.: *Észak-magyarországi stratégiai füzetek 12. ÉVF. 2. SZ.*

Szilágyi J. (2006): A kreativitás mint az innováció egyik oki tényezője. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 1.évf., 6. szám, 39-52.

The Young Foundation (2012): *Social Innovation Overview: A deliverable of the project: “The theoretical, empirical and policy foundations for building social innovation in Europe”* (TEPSIE), European Commission – 7th Framework Programme, Brussels: European Commission, DG Research

Registry number: DEENK/114/2022.PL
Subject: PhD Publication List

Candidate: Viktória Paczári
Doctoral School: Doctoral School of Human Sciences
MTMT ID: 10059854

List of publications related to the dissertation

Foreign language Hungarian books (1)

1. Bene, V., Bihari, I., Czibere, I., Kovách, I., Megyesi, B., **Paczári, V.**, Pataki, B.: Factors influencing households' energy consumption in Hungary: Case-study conducted in the city of Debrecen. Debreceni Egyetem Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 136 p., 2019. ISBN: 9789633187944

Hungarian book chapters (3)

2. **Paczári, V.**: Társadalmi innovációk, avagy lehetőséggé alakított problémák Magyarországon.
In: Néhány társadalomtudományi kutatás és innováció. Szerk.: Torgyik Judit, International Research Institute, Komárno, 129-134, 2018. ISBN: 9788089691XXX
3. **Paczári, V.**: Civilek Kárpátalján.
In: "Átlagosan élünk...": A kárpátaljai magyarság gyermekes háztartásainak életkörülményei. Szerk.: Czibere Ibolya, Loncsák Noémi, Gégény János, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 178-190, 2017. ISBN: 9789633186565
4. Szabó, B. É., Márkus, E., **Paczári, V.**: Kommunikáló? Civilek?: Hajdú-Bihar megyei civil szervezetek kommunikációs tevékenysége.
In: A népműveléstől a közösségi művelődésig. Szerk.: Juhász Erika, Debreceni Egyetem BTK NI : KultúrÁsz Közhasznú Egyes., Debrecen, 94-106, 2016, (Acta andragogiae et culturae, ISSN 0209-9608 ; 27.) ISBN: 9786158022644

Hungarian scientific articles in Hungarian journals (2)

5. Czibere, I., **Paczári, V.**: Társadalmi innovációs tudáspotenciál a fiatalok körében.
Kultúra és közösség. 2, 69-83, 2019. ISSN: 0133-2597.
DOI: <http://dx.doi.org/10.35402/kek.2019.2.7>
6. **Paczári, V.**: Az előítéletesség értelmezése a debreceni egyetemisták körében.
Metszetek. 2012/4-2013/1, 232-243, 2013. EISSN: 2063-6415.

**UNIVERSITY of
DEBRECEN**

**UNIVERSITY AND NATIONAL LIBRARY
UNIVERSITY OF DEBRECEN**

H-4002 Egyetem tér 1, Debrecen
Phone: +3652/410-443, email: publikaciok@lib.unideb.hu

Foreign language scientific articles in international journals (1)

7. Czibere, I., **Paczári, V.**: Perception of social problems among young people: Characteristics of social innovation knowledge potential.

Thinking Skills and Creativity. 41, 1-26, 2021. ISSN: 1871-1871.

DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.tsc.2021.100882>

IF: 3.106 (2020)

Other journal articles (1)

8. **Paczári, V.**: A nők nem játsszák ki az ászaikat: a meghátrálás következményei.

Metszetek. 6 (2), 236-237, 2017. EISSN: 2063-6415.

DOI: <http://dx.doi.org/10.18392/metsz/2017/3/14>

Total IF of journals (all publications): 3,106

Total IF of journals (publications related to the dissertation): 3,106

The Candidate's publication data submitted to the iDEa Tudóstér have been validated by DEENK on the basis of the Journal Citation Report (Impact Factor) database.

16 March, 2022

